

«Пророцтво поета»

Василь Барка

За короткої доби проторенесансу почало знову займатися на світ серед європейської громади. З помноженою силою зазвучали для всіх слова братерського усовіщення і грізної перестороги. Відновлено уявлення від мудрої античності — про правдиво людські відносини: в протиставі до середньовічно-варварського свавілля. Покладено їм нескрушимий, в чистоті, наріжний камінь: євангельський ідеал життя.

Від наступної, повної цвіту і вільнодумної епохи відрізнялася впровідна доба особливою сполукою, в суцільній системі, — трьох складників: гуманістичної старовини високої духовности містичного середньовіччя, і особливости новочасного світогляду. Її філософські та мистецькі світочі, переконані в вічній правоті гуманного погляду древніх мислителів, вказували нововідкритий шлях істин. Там на допомогу людській душі, — крім філософської і життєвої мудрости, являлася відродженою: в силі християнської любови, суто спіритуальна наука — як провідниця. Після довгочасного, все ж повного своїх екстатичних огнів, хоч ніби німого, сутінку, серед битв і незамиренних суперечок, при хаосі руйнування старого порядку, — недовга доба почала досвіт і мала своїх войовничих провісників і славословів людяности. Декотрі гадали: тільки зброя затвердить гуманні ідеї і спричиниться до торжества добра і справедливости. Віривши пламенно в Творця світу, новозвані пророки доби являлися тогочасній громаді, як осіянні архітекти святого ладу на землі. Декотрі спробували обняти концепціями весь світотвір. Осягнути видимі, як і невидимі сфери пощастило найбільшому поетові: проповідникові докорінної християнської перебудови.

*

На відміну від інших зодчих ідеального світу, рішучий фльорентійський мрійник Дайте Алігієрі (1265-1321) стверджує зовсім нові співвідношення між сьогобічним і потойбічним: як відкритих для радостей. Збагачує картину

безплотного існування душ, після смерти, — земною реальністю людських почуттів і думок. А разом випрацьовує в витонченій богословській системі — аргументи до повноцінного земного існування людства в єдиній, цілковито по Божій волі, всесвітній державі. Його поема, "Божественна комедія", пройнята надзвичайною рішеністю: над усі справи життя він поставив спасіння людства, бо дійшло тоді, на його думку, до самого краю безодні і мало загинути. Був переконаний: дістає від неба спромогу рятувати всіх земних, розкрити їм очі, визволити з пазурів страждань і привести до щастя — завдання, що набувало незрівняно більшої ваги, ніж суто поетичні цілі. На самозвітах, він був спершу рятувальник, пророк, і тільки після цього — поет, хоч, звичайно, в ньому усе суміщалося нероздільно, злито, як ні в одного іншого письменника і прокляматора нового шляху. Голосові свого пророцтва надав поетичного ладу, аби слова, особливо вражаючи, лягли в глибину душі. Заговорив, як учитель, хто мелодійними віршами викладає для слухачів, народів землі, премудрість тогочасної науки про спасіння душ і про щастя, повчально розгортаючи страшну, смутливу, радісну панораму того, що чекає всіх без винятку. Вченість і артистичність, як засоби досягти мети, виявляються в нього, мудреця і поета, в небаченій досконалості, співрозмірній тільки з високою метою спасіння заблуканого роду земного.

*

Як інші корифеї середньовічної думки, Дайте впорядковує з Готичною стрункістю — знання, добуті на той час; енциклопедична поема містить універсум: в єдності його, — одухотворений, охоплений вищою силою.

Малюючи сцени в аду, чистилищі, раю, сам поет вірить і читача переконує: друга, вічна реальність перебуває зразу за близькими краями першої — обмеженої дійсності земного буття. В рухливому живописі, з втіленими уявленнями про незримі сфери, захоплює він до подвигу, складаючи сцени винагород, і остерігає від переступів, ставлячи для духовного зору видіння кари. Скрізь його мета: переконати людей, пробудити добру волю; від самих людей залежить, котру дорогу виберуть — спасенну, чи пропащу.

Така сила бажання справити і спасти, що повчальні, заохотні, застережні, відстрашуючі картини іншого світу вийшли надивовижку наочні,

повні барв, руху, почуття — відразу читач підпадає під вплив поеми; з виразністю, як в галюцинаціях, бачить їх.

Найлюдяніша мета привела до поетичного чуда: автор, розподіляючи враження від навколишності — згідно з своїми поглядами, приуявлює цілу картину буття, що здається реальнішою, ніж сама тодішня дійсність. З'явилася в "Божественній комедії", творі духовидницькому, строката різноголосиця тогочасного суспільства: люди з відмінних громадських груп і шарів виступили в образах, окреслених енергійно, ніби висічених з камінності дужими ударами різьбаря. Явища розкрили свою сутність перед орлиними очима поета, хто, шукаючи відбитку вищої волі в суцшому, відзначає сховані від людей справжні зв'язки і прикмети. В кожному епізоді проривається пристрасть шукача святої правди: в визалізнених віршах "Аду", в меланхолійних — "Чистилища", і в екстатичних — "Раю"; недарма сам автор говорив, що брався до писання лиш тоді, коли промовляла любов. Чуття Дайте, їхній огонь, сила, барви — вічні.

З найвищою для цілої ери художньою потужністю висловилися поривання душ всього європейського людства; повнота їх прагнень, віри, упереджень, страхів, горя. Тут і вираз особистости, що прокидалася після тисячолітнього обмеження і, творячи нові здобутки, виказувала: які великанні сили дримали в ній. Визволені від навій темряви, дикого безладдя та нужденної прибитости і покликані до відважної дії, вони розривали межі географічної тісноти, прокладаючи нові шляхи, споруджували міста, собори і двірці, виробні і кораблі, з'являли шедеври малярства і поезії.

Написання "Божественної комедії" — культурний подвиг: здійснити його міг поет тільки при надзвичайних, дивних напруженнях думки і волі. Поетична персональність заявляла права, виносила категоричні присуди, проголошувала нові норми; об'єктивний виклад забарвлювала тонами свого почуття, і шлях, яким ішла, вважала за єдино правдивий: як шлях спасіння для всіх. З погибельно великого і тривалого заколоту постала думка про радикальний і довічний порятунок, а з великого страждання — думка про можливість щастя на землі. Мужній оптимізм проймає поему. На перехресті історії пройшла гігантна, мов би викута з сивого заліза, особистість: в пурпурному відсвіті вечора і в рожевій луні світанку.

*

Найповажніші особи піддобрювалися до фльорентійців, мовляв: "ви — п'ятий елемент світобудови", бо їх місто мало багатство і силу, мов держава. Партійна війна (гвельфів і гібеллінів) виблискувала всюди в зразках великодушності і лютости, чесности і безсовісности. Пісні "вірних коханню", майстрів "нового ніжного стилю" звучали одночасно з брязкотом битв, а богонадхненні етичні теорії складались поряд із найпідступнішими, справді сатанинськими плянами заводійства і загарбання. В час лютих конфліктів і новонароджуваних громадських прагнень Фльоренція, потоптавши оружну силу баронів і розваливши багато їхніх замків, а їх самих здебільшого перепровадивши в свої стіни, опинилася в колі найгострішого суперництва владичних сил: імператорської корони і папської. Хто був правіший гібелліни чи гвельфи, "білі" чи "чорні", — важко сказати; тільки ж безперечно, що якраз в антагонізмі їх всіх болісно виказувалася чинність прогресу. Кожний мусів стати на той або той бік, і тільки безхарактерні особи, "печальні душі", кого поет поселяє мордуватися в смутній сутіні, при межах аду (ніби "передня" його) і позбавляє навіть здібности розсердити, а залишає їм здібність викликати презирство, — одні вони могли стояти зовсім осторонь, без співчуття кому-небудь.

*

Мабуть, голуби ходили по карнизу, і на горбах біля Арно блакитно процвітало, коли в перший день травня 1274 року дев'ятилітній хлопчик зустрів у домі Фолько Портінарі восьмилітню доню господаря. З того дня — початок "нового життя", передвістя обожання жінки в Дайте: благословенного почуття, що виявилось і в ліричному романі, і в тричастній поемі, де для Беатріче уготовано увінчання. Зовнішня, біографічна сторона "роману" незначна, хоч і зворушлива; зате розповідь про душевні стани, здається, найвища і найсвітліша з усіх.

З яким замилюванням згадував поет предківську Фльоренцію: жінки співали пісень біля колиски свого дитяти і любили працювати дома, доглядаючи сімейного огнища, а не шикували в цяцьк' поясах по вулицях і не

виставляли свою вроду перехожому. В "добрі часи" золотий божок іще не глибоко в ремісничий побут і не плюндрував того святого, що було; в мирному, працювитуому місті серед дівчат зберігалися побожність і чеснота. Той лад почав швидко розсуватися від ходи золотої сили, і поет, піднявши голос на захист тихої старовини, послав громові прокляття на голову блискучого ідола.

Висповідна пісня пошани до чистої вдачі городської дівчини проспівана в "Божественній комедії": з передвістями небосвітності душі, помилуваної для раю.

Не могло відразу згаснути почуття до Беатріче, коли вмерла; в такому пам'ятливому серці, як мав Дайте, огонь почуття зоставався палати аж до останнього дня. Він все світлішав, захоплюючи весь внутрішній, духовний світ і, при нездоланному нахилі думок — до символіки, сполучаючи в звеличеному образі коханої найвищі значності.

Староримська суворість і — горючість почуття; скрізь: від битви в рядах кінноти і до провідництва в фльорентійській республіці, аж поки доля присудила піти в мандри. Мріяв, блукаючи по городах і селах Італії, — знов прийти до рідного міста; гадав: заслужить право почесно повернутися, створивши небачену поему.

Закрили очі й поховали в чужому місті, відзначивши: цього поета не любила його мати-Фльоренція.

Дух боротьби з республіки спломінює його вірші; їх сповнює вченість, почерпнута з многости книг, пересвітлена власною мудрістю і перевірена в досвіді. Мистецькі, — музичні та малярські, — вправності, набуті з допомогою майстрів (Казелля, Одерізі) віддалися в естетичному багатстві самих віршів і видивних малюнків. Весінній тон міської лірики чарує і в "Божественній комедії", — завдяки йому навіть найлогістичніші місця в третій кантиці бринять струнно і ллються просвітлістю.

Дайте став осторонь від гризливої компанії вигнанців; він — гібеллін ідеальний: надає мало значення багатству і привілеям, мріючи про мир, свободу, справедливість для всіх; вибудовує теорію всесвітньої держави, що її очолить мудрий правитель. Фльорентійський ізгой діє, як громадянин

вселенної; забирає, в Господньому імені, право: ставши над королями і первосвящениками, справедливо карати і винагороджувати; вірно "судити землю".

Проникливий і дотепний, як сатанець, Вольтер, затрудняючись із визначеннями, в якому роді написана "Божественна комедія"? — сердито сказав: ні в якому! Справді, мало схожа на стару епопею.

Вона і картинна вся і символічна; і героя в ній ніби немає, хоч насправді сам поет проходить як осередня дієва особа.

Серед темного лісу, "в напівдорозі нашого життя", він загубив прямий, правдивий напрямок, мандруючи до вершини, зодягнутої в промені сонця. Потроху заспокоюється після жаху і, спочинувши, простує далі, — на згір'я. Однак заступає шлях плямиста пантера; і наближається лев: страшний, навіть повітря затремтіло; а слідом надходить зовчиця, — худа і голоднюща. Третій звір примушує відходити туди, де, як сказано, сонце мовчить: вниз, у темінь. Тоді завдяки турботі трьох "благословенних жінок": Пріснодіва, Лючія, Беатріче, які — при "дворі неба", з'являється, з кола "невирішених", визвольник Вергілій, чий голос занепав від довгої мовчанки (призабутий поет). На благання про порятунок, говорить, що для цього треба пройти з ним спершу в вічний город страждань, безнадійного крику нещасних душ, а після того — в місця, де душі мають не шикували в цяцькованих поясах по вулицях і не виставляли свою вроду на огляд перехожому. В "добрі часи" золотий божок іще не в'їдався глибоко в ремісничий побут і не плюндрував того святого, що було; в мирному, працювиту місті серед дівчат зберігалися побожність і чеснота. Той лад почав швидко розсуватися від ходи золотої сили, і поет, піднявши голос на захист тихої старовини, послав громові прокляття на голову блискучого ідола.

Висповідна пісня пошани до чистої вдачі городської дівчини проспівана в "Божественній комедії": з передвістями небосвітності душі, помилуваної для раю.

Не могло відразу згаснути почуття до Беатріче, коли вмерла; в такому пам'ятливому серці, як мав Данте, огонь почуття залишався палати аж до останнього дня. Він все світлішав, захоплюючи весь внутрішній, духовний світ і,

при нездоланному нахилі думок — до символіки, сполучаючи в звеличеному образі коханої найвищій значності.

*

Староримська суворість і — горючість почуття; скрізь: від битви в рядах кінноти і до провідництва в фльорентійській республіці, аж поки доля присудила піти в мандри. Мріяв, блукаючи по городах і селах Італії, — знов прийти до рідного міста; гадав: заслужить право почесно повернутися, створивши небачену поему.

Закрили очі й поховали в чужому місті, відзначивши: цього поета не любила його мати-Фльоренція.

Дух боротьби з республіки спломінює його вірші; їх сповнює вченість, почерпнута з многости книг, пересвітлена власною мудрістю і перевірена в досвіді. Мистецькі, — музичні та малярські, — вправності, набуті з допомогою майстрів (Казелля, Одерізі) віддалися в естетичному багатстві самих віршів і видивних малюнків. Весінній тон міської лірики чарує і в "Божественній комедії", — завдяки йому навіть найлогістичніші місця в третій кантиці бринять струнно і ллються просвітлістю.

Данте став осторонь від гризливої компанії вигнанців; він — гібеллін ідеальний: надає мало значення багатству і привілеям, мріючи про мир, свободу, справедливість для всіх; вибудовує теорію всесвітньої держави, що її очолить мудрий правитель. Фльорентійський ізгой діє, як громадянин вселенної; забирає, в Господньому імені, право: ставши над королями і первосвящениками, справедливо карати і винагороджувати; вірно "судити землю".

Проникливий і дотепний, як сатанець, Вольтер, затрудняючись із визначеннями, в якому роді написана "Божественна комедія"? — сердито сказав: ні в якому! Справді, мало схожа на стару епопею.

Вона і картинна вся і символічна; і героя в ній ніби немає, хоч насправді сам поет проходить як осередня дієва особа.

Серед темного лісу, "в напівдорозі нашого життя", він загубив прямий, правдивий напрямок, мандруючи до вершини, зодягнутої в промені сонця. Потроху заспокоюється після жаху і, спочинувши, простує далі, — на згір'я. Однак заступає шлях плямиста пантера; і наближається лев: страшний, навіть повітря затремтіло; а слідом надходить вовчиця, — худа і голоднюща. Третій звір примушує відходити туди, де, як сказано, сонце мовчить: вниз, у темінь. Тоді завдяки турботі трьох "благословених жінок": Пріснодіва, Лючія, Беатріче, які — при "дворі неба", з'являється, з кола "невирішених", визвольник Вергілій, чий голос занепав від довгої мовчанки (призабутий поет). На благання про порятунок, говорить, що для цього треба пройти з ним спершу в вічний город страждань, безнадійного крику нещасних душ, а після того — в місця, де душі мають певну надію приєднатися до блаженних. Зрештою, інша, достойніша душа поведе в висоти: там — трон Царя небес. Погоджується поет, і обидва, він і рятівник, починають подорож.

Вступна картина-алегорія прозначає концепцію для змісту всіх трьох кантик; вона в аду, чистилищі і раю розгорнеться думками про спасіння земного люду — сам поет умовно представляє його.

В диких нетрях гріховности всі заблукали; треба рятувати, бо три звірі відрізають від спасіння: плямиста пантера — міжусобиці і заколоти Фльоренції (та й інших міст Італії); лев — королівська владичність Франції; вовчиця — курія. В алегоричних образах, крім того, вбачають моральні значення: пантера — любашність; лев — гордість; вовчиця — жадоба. Три роди зла, три гріхи, три перешкоди проти порятунку і самого щастя: як осяяного верхів'я.

Людський рід спроможний досягти цього дорогою, що трудна, крута і довга: через три різні "царства", три стани буття. Врятувавшись від смертельного лиха, зможеться пройти її на дві третини з допомогою державної, життєвої мудрости, уособленої постаттю Вергілія.

Його в поемі названо: "других поетів честь і світло", "мій учитель"; автор пошановує мантуанця, майбутнього провідника по аду і чистилищу (трішки схожого на зміненого Вергілія — на знаючого чарівника з легенди).

Серед блаженних провідницею повинна стати гідніша душа; бо хоч Вергілій провістив народження Христа, все ж був язичник. В рай поеми могли ввійти тільки душі вірних. А втім, діє й інша причина; коли троянський цар-язичник Ріфвій, навіть як дійсно був "єдиний найсправедливіший", допускається в рай, чому вхід заборонено улюбленому вчителеві? — можливо, так треба для системи думок.

Над мудрістю Вергілія стоїть вища світлість: суто духовна; вона — в образі Беатріче.

Побачить її в земному раю, в весінній радості, обсипану квітами, разом з нею пройде по всіх пресвітлих сферах — до джерела любови, що порушає сонце і всі зорі.

*

Поетові невластиві "півдумки" і "півчуття". Палючий жаль до страждущих і знедолених пронизував душу; гнів на мучителів розпікався в серці, як в горні. "Перша любов", ушасливлюючи праведних, будує для злочинних провалля з невисипущими карами. Там — підземний збір всесвітнього зла; гріхи і провини розподілено на категорії в дев'яти кругах; з них декотрі розмежовано на відділи чи ями ("кармани"), аби точніше визначити міру і характер відплати. Здебільшого засуджені терплять муку — ніби від того, що їм давало в житті гріховну приємність. Скарані в другому крузі (з гріхами плоті) здимають галас: мов на морі зіб'ються протидучі вітри. Вічний вихор, крутячи над чорною безоднею, терзає — катує їх. Немає ні надії на полегшення, ні спочинку: хмарою здимаються звідусіль і линуць вгорі — провинні тілом, лащостохлисти, що розум підкорили бажанню і, в різні часи, скоротили свій вік. За порадою Вергілія, поет просить на розмову дві легкі істоти від злої мряки: мов голуби, прилинули! Жіноча душа, вдячна за співчуття, розповідає сумну історію любови і загибелі. Прекрасні і тужливі, як плач флейти вночі: сказав один історик, — звучать вірші про кохання Паольо і Франчески. Біль серця і спомин про час торжества краси і молодого чуття віддано в трьох строфах, що кожна починається з слова "любов". Переступники покохалися навік: смерть не спроможна розлучити. Пройнятий жалем, зворушений до глибини серця, поет знепритомнів.

Жаліти нещасних, від співчуття впасти, як "тіло мертве", а так суворо судити їх: кинути на вічну муку в адському вихорі, міг поет із дуже широким спектром почуттів і суперечливістю в них. Сам складав сонети про кохання — світле і освячене; в книзі, сповіді любові, пообіцяв оспівати мадонну свою, як жоден поет. Чому немилосердно засуджує стрічних?

Скупо говориться — хто були і звідки; але працею допитливців відтворено всю трагічну подію в домі Джанчотто. Хоч дівчину одурили, підступно видавши заміж за нього, некрасивого і злого, коли вона, запевнена, гадала, що стане дружиною його брата, хорошого Паольо, та все ж не сміла переступати людського, християнського закону, що забороняє жінці бути коханкою рідному братові свого чоловіка. За гріх проти Божеського закону, звичаїв, розуму — так страшно караються переступники. Але і той, хто погубив їх, Джанчотто, буде ще тяжче суджений: готується місце в "Каїні", дев'ятому крузі пекла. Данте, сприймаючи перекази і слухаючися голосу свого серця, трішки мабуть відступає від дійсності. Чуття переступників виображено на зразок ідеального молодого кохання: як в тодішніх ліричних поетів лицарства.

В небагатьох рядках, зібравши всю мистецьку снагу, будує Данте картину: з чорнотою та багрянстю, для образу Франчески, серед пекельної прірви. Страждає разом з грішниками, бачачи дужчу за людей причину: високу любов.

Копи ж люди просто з тваринного бажання грішать і бруднять землю, по якій ходять, тоді в поета немає жодного співчуття: грізно, в справедливому обуренні, кидає їх на безодню і побиває в жорстокому вихорі.

Звертає голос до людности, вчить на прикладах: жити по закону і заповіді. В його поемі всі переступи, всі злочинства зібрано в розподілах і побичовано — на острах і науку живим. Неустрашима чесність була в його серці; рятуючи людність, карбував її гріхи і висвітлював спасіння.

Поема, як "космогонічна містерія", становить велетенську спробу провістити прийдешні часи і визначити майбутню долю знаних душ людських. Взнявши надзвичайний обов'язок "вселенського прокурора в поезії", хто повинен стояти навіть над первосвящениками, Данте прагне бути завжди в

непристоронності законів; хоч іноді не щастить, через ідеально-гібеллінський погляд. Але світильно-сяючими літерами в небі визорено заклик до справедливості: з псалма.

Підвалиною "кримінального кодексу" в поемі став принцип зваженої відплати за порушення. Автор непохитно вірить: безсмертна душа, маючи за земного життя свідому і свободну волю, повинна спокутувати всі провини, — бо знала про заборону і кару для них. Омаників, що вчать, ніби душа вмирає разом з тілом, він кладе в полум'яні домовини.

Вибудовуючи "ліствицю" гріхів, дає лад, що, за декотрими винятками, зберігає Градацію їх від легших до тяжчих; і як перших більше, ніж других, то круги пекла весь час звужуються, — зрештою в центрі землі спад закінчено в крижаному озері.

Перший круг (лімб) — винятковий: для тих, що померли неохрещені, і для чеснотних давнини; немає мучення, — тільки скорбота; тільки гіркущі зідхання.

Провинних тілесною, жагою, сласних, спроторено каратися в II круг; вони свій розум затьмарили дикою пристрастю. І в наступних кругах теж нездержливці: III. обжери; IV. скупарі і марнотрати; V. гнівливі; VI. єретики, — там грішники, нездержливі на думку.

В трьох останніх кругах: від VII до IX включно, мучать за насильство і обман; обман — тяжчий гріх, ніж насильство, бо властивий свідомим людям, а не тваринам.

Сьомий круг розмежовано на три яруси: насильники супроти ближніх; супроти себе (самогубці — душу, обернену в дерево, терзають і загіджують потвори); супроти Бога (винуваті в блюзнірстві, богозневазі) і супроти природи (содоміти, лихварі): осібно вирізнялась аргументація поета щодо других. Мистецтво — учень природи; якщо йде проти неї, воно, наприклад, лихварство, стає вже насильством, на гострий осуд.

Восьмий круг (з десятима лютими улоговинами) населяють: звідники і спокусники; підлесники; сімоністи (торгівці церковними посадами), віщуни;

сутяги; лицеміри; злодії, лихі дорадники; сіячі розбратів; фальшувальники, самозванці, лжеці.

Найгірша форма обману — зрада: винуваті катуються на дев'ятому крузі, найглибшому і найстрашнішому. За політичну зраду Данте без милосердя в'язнить там і поводить жорстоко; найчорніших сковає в кризі.

Два крайні пункти відплати: на переддвір'ї пекла мучаться байдужі до людського життя ("ні теплі, ні студені", як говорить один слов'янський рукопис); а на самому дні зрадники: Юда, Брут і Кассій, без перерви розчавлює їх Люцифер зубами в трьох пельках. Він — з трьома кольоровими обличчями; трьома парами кажанячих безперих крил навіває мороз на озеро. Бряжчать крижинки на його обмерзлій шерсті. Чіпляючись за неї, обидва мандрівці через вузький хідник пробираються на другу сторону землі — до підніжжя гори чистилища.

Тамошні душі спокутують спершу тяжчі гріхи, потім легші; і гора спочатку крутіша, ніж на середині та наприкінці; — символічний знак: каяття дедалі все легшає. Гора здригається і чути спів, коли душа котрась, пройшовши всі ступені спокути, удостоєна — піднятися в сфери раю. А над ними простилається сяючий емпірей; річка світла, насичена пахощами, обертається в величезну білу троянду з небесним воїнством на пелюстках. Через зображення відкриваються невисловимі божественні тайни; тоді, в трепеті, надломлюються крила уяви в поета.

Предок його, лицар Каччагвіда, говорить, що сильному голосові його будуть вчувати. ("Рай" XVII). Із вражаючою видивністю в "Божественній комедії" відкрилося пророцтво: про посмертну майбутність в законі небесної справедливості, з судною невідклонимістю покарань і височінню нагород.

В трьох частинах тойсвіття — всім, без винятку, приготовано зважений віддаток: на вічність.

В наш час, супроти зневаги до судів Божих, пророцтво Данте зберігає живу могутність. Картинами прийдешности ставить перед очі правду про неї: звідти, на живих зразках, можна змірити — що дожидає всіх.